

4

förslag för sänkta matpriser

Sammanfattning

- 4 förslag för sänkta matpriser

Sedan coronapandemin har den svenska livsmedelskedjan ställts inför en rad utmaningar: höjda råvarupriser, ökade logistikostnader, inflation, extremväder, militära konflikter och en svag krona. Samtidigt har konsumenterna upplevt höga prisökningar på mat.

Svensk Dagligvaruhandel har identifierat fyra konkreta åtgärder som politiken kan genomföra för att skapa bättre förutsättningar för lägre matpriser, samtidigt som den svenska livsmedelskedjan stärks.

1. Underlätta nyetablering av livsmedelsbutiker

Kommunernas regler kring plan- och bygglagen försvårar etablering av nya butiker, vilket begränsar den lokala konkurrensen.

Vi föreslår:

- Förenklade förfaranden för att tillåta konvertering av befintliga fastigheter till livsmedelsbutiker.
- Krav på handelsutredningar vid beslut om begränsningar för butiksetablering.
- Obligatoriska kommunala strategier för dagligvaruhandel för att främja tillgänglighet och service.

2. Sänk arbetsgivaravgiften för unga

Personalintensiteten inom dagligvaruhandeln gör den särskilt känslig för ökade anställningskostnader. Sänkta arbetsgivaravgifter för unga sänker kostnader att driva butik och främjar anställningar av unga.

Vi föreslår:

- Återinför sänkningen av arbetsgivaravgift för unga. Det skulle ge större möjligheter att anställa unga personer och bidra till att sänka kostnaderna för att driva butiker.

3. Stoppa överimplementering av EU-regler

Sverige går ofta längre än EU-direktiv kräver, vilket ökar kostnaderna för branschen, exempelvis:

- Lagen om otillbörliga handelsmetoder LOH, på engelska förkortad UTP.
- Prisinformationslagen.

Vi föreslår:

- Anpassa nationella regler till EU:s grundnivå.

4. Sänk kostnaderna för tillsyn och gör den mer jämlik

Kommunala variationer i tillsynskostnader och regelverk skapar stora kostnader och ojämlikheter.

Vi föreslår:

- Centralisering av tillstånds- och tillsynshantering, exempelvis för tobak.
- Enhetlig livsmedelskontroll för att minska administration och kostnader.
- Undvik nya regleringar som inte tillför nytta, t.ex. tillståndsplikt för receptfria läkemedel.

4 konkreta förslag för sänkta matpriser

Andelen av hushållens inkomster som går till livsmedelskonsumtion har successivt minskat, från 33 procent år 1952 till cirka 13 procent idag. Även om andelen minskat över tid, har matpriserna diskuterats flitigt de senaste åren. Matpriserna har stigit kraftigt och många konsumenter har haft det ekonomiskt tufft. Det har lett till flitiga diskussioner, ofta med ett högt tonläge. Många röster, inte minst i politiken, har höjts för att matpriserna måste sänkas. Men förslagen på hur har varit få.

Matpriserna i butik påverkas av en rad faktorer, inte minst hur världsmarknadspriserna på livsmedel utvecklas. Kronans värde i förhållande till andra valutor, ränteläget, elpriserna och fraktkostnader påverkar priset till konsument. Flera av dessa faktorer är svåra för branschen att påverka.

Det finns dock politiska verktyg som kan dämpa olika kostnader som påverkar de svenska matpriserna. Som branschorganisation för dagligvaruhandeln har vi tagit fram fyra konkreta förslag som politiken kan genomföra för att skapa förutsättningar för lägre matpriser. Men innan vi går in på dem, vill vi lyfta fram några viktiga insikter:

De senaste åren har varit utmanande för den svenska livsmedelskedjan. I en rapport från hösten 2024 konstaterade statistikmyndigheten SCB att lönsamheten i hela livsmedelskedjan har minskat, samtidigt som konsumenterna har upplevt historiska prisökningar i butikerna. Enligt en sammanställning av Dagligvarunytt har cirka 300 butiker gått med förlust under de senaste åren. Denna utveckling beror på att kostnaderna för inköpta varor – samt i stort sett alla andra driftskostnader – har ökat samtidigt. Inköpskostnaden utgör cirka 60 procent av priset på en vara i matbutiken, medan de återstående 40 procenten består av andra kostnader för att driva verksamheten. Det är dessa kostnader som är i fokus för denna sammanställning.

För att underlätta för sänkta matpriser och samtidigt stärka hela den svenska livsmedelskedjan föreslår vi följande:

1. Underlätta nyetableringar av livsmedelsbutiker

Den svenska dagligvarumarknaden skiljer sig inte nämnvärt från våra nordiska grannländer eller europeiska marknader med få dagligvaruhandelsaktörer. Men det finns idag hinder för aktörer att ta sig in på den svenska marknaden och för befintliga aktörer att expandera som de vill. Något bland annat Konkurrensverket påpekat vid flera tillfällen. Det är kommunerna som, genom plan- och bygglagen, ensamma bestämmer om en livsmedelsbutik ska få etablera sig i ett specifikt område. **Vi anser att aktörerna på marknaden är de som bäst kan avgöra om det är lönsamt att etablera en butik i ett visst läge.** Fler butiker betyder tuffare lokal konkurrens och därmed lägre matpriser för konsumenterna i ett specifikt område.

Ur Konkurrensverkets delrapport *Hinder för konkurrens i dagligvaru- och grossistledet*:

"Det finns tydliga indikationer på att handel med livsmedel är underprioriterat jämfört med andra intressen som ska beaktas vid planläggningen."

2 kap. 3 § PBL: Planläggningen ska främja en god ekonomisk tillväxt och effektiv konkurrens. Enligt Konkurrensverket uppfattar kommunerna regeln som svårtolkad och därmed svår att tillämpa i praktiken.¹

Vi föreslår:

- **Förenklad ändrad användning för fastighet inom befintlig detaljplan.** Ett förenklat förfarande samt riktlinjer för att kunna ändra användningen av en befintlig fastighet som inte tillåter livsmedel. Till exempel i de fall då en befintlig fastighet inom ett område där livsmedel skulle gynna och stödja den övergripande utvecklingsplanen, och den befintliga användningen (gammalt kontor eller lättindustri), inte gör det. Förslaget bidrar till ett mer effektivt nyttjande av befintlig bebyggelse, vilket är viktigt ur ett hållbarhetsperspektiv.
- **Förbud mot eller begränsningar av ytan för livsmedelsbutiker.** Inför krav på att kommunernas beslut om att inte tillåta livsmedelsbutiker eller beslut om begränsad yta för livsmedel måste föregås av en standardiserad handelsutredning. Utredningen bör ta hänsyn till konkurrensen på marknaden. Ett standardiserat förfarande bidrar också till att säkerställa en likvärdig prövning i alla kommuner.
- **Kommunal strategi för dagligvaruhandeln.** Kommunerna behöver bli bättre på att tidigt involvera berörda sektorer för att säkerställa att det som planläggs lever upp till de krav och behov som ställs från marknaden. Annars riskerar exempelvis större butiker med lägre priser att exkluderas från större städer. Ett sätt att tidigt involvera dagligvaruhandeln i en dialog i detaljplanprocessen är att göra det obligatoriskt för kommuner att upprätta en strategi för dagligvaruhandeln i kommunen. Vi anser att en kommunal strategi skulle öka kunskapen om dagligvaruhandeln och därmed förbättra kommunens förutsättningar att nå ut med bästa tänkbara service till kommunens invånare.
- **Ändring av bestämmelsen i 4 kap. 37 § PBL** som ger kommunerna möjlighet att reglera handelsändamål i en detaljplan, för att underlätta för etablering av dagligvarubutiker. Vi välkomnar att Boverket i sitt regleringsbrev för 2025 fick uppdrag att analysera hur kommunerna har tillämpat bestämmelsen och lämna förslag på lagändringar (senast 1 mars 2026).

1: Rapport 2024:4, Dagligvaruhandelns etablering i kommunerna, s.50

2. Sänk arbetsgivaravgiften för unga

Dagligvaruhandel är en relativt personalintensiv verksamhet. Många inleder sina yrkesliv i en butik och många nyanlända hittar sitt första jobb inom dagligvaruhandeln. Av de drygt 110 000 personer som jobbar inom dagligvaruhandeln är en av tre mellan 16-24 år. Den första april 2023 slopades nedsättningen av arbetsgivaravgiften för personer mellan 19-23 år, som infördes den första januari 2021. Arbetsgivaravgifterna höjdes då med nästan 12 procentenheter, från 19,73 procent till 31,42 procent. Uppskattningsvis rör det sig om en halv till en miljard kronor i ökade kostnader för dagligvaruhandeln.

Sänkningen var en tillfällig insats under pandemin, men vi anser att skattesänkningen borde vara kvar, dels för att öka unga människors möjligheter på arbetsmarknaden, dels för att sänka kostnaderna för butikerna. En sådan skattesänkning skulle underlätta för många företag inom dagligvaruhandeln som är hårt pressade på grund av stigande hyror, högre energikostnader och andra inflations- och konjunkturrelaterade utmaningar.

Vi föreslår:

Återinför sänkningen av arbetsgivaravgift för unga. Det skulle ge större möjligheter att anställa unga personer och bidra till att sänka kostnaderna för att driva butiker.

3. Ingen överimplementering av EU-regler

Dagligvarubranschen har de senaste åren, likt många andra branscher, behövt anpassa verksamheterna till en mängd nya EU-direktiv och förordningar. Många av dessa, framför allt inom hållbarhetsområdet, ligger helt i linje med dagligvaruhandelns egna höga miljö- och klimatambitioner. Men det är inte ovanligt att den svenska implementeringen av reglerna går utöver den grundnivå som ställs av EU.

Ett exempel är UTP-direktivet som infördes 2021. Syftet med direktivet var att skydda mindre primärproducenter mot stora köpare. Den svenska implementeringen inkluderade även multinationella företag i lagstiftningen, vilket har gett stora säljare fördelar på mindre köparens bekostnad. Detta har både gjort det svårare att hålla emot prishöjningar och mer ekonomiskt riskfyllt att köpa av nya och mindre leverantörer.

Vi föreslår:

Inför trappstegsmodell i enlighet med UTP-direktivets grundsyfte. Undanta de största företagen (säljarna) från skydd, oftast multinationella företag med kända varumärken som redan har en mycket stark ställning.

Fler exempel på överimplementering:

PRISINFORMATIONSLAGEN

Konsumentverkets tolkning av prisinformationslagen försvårar priskampanjer

Konsumentverket har tolkat de nyligen införda förändringarna i prisinformationslagen på ett sätt som gör att det blir mycket svårt att marknadsföra priskampanjer genom reklamblad. Det riskerar att försvåra snabba prisjusteringar och ger sämre möjligheter för konsumenter att hitta de bästa priserna på marknaden.

FASTIGHETSNÄRA INSAMLING

En hundra procentig fastighetsnära insamling av förpackningar blir mycket kostsamt

Inom det utökade producentansvaret beslutade riksdagen om fastighetsnära insamling (FNI) av returmaterial. Insamlingen som tidigare hanterats av branschen kostade ca 1 miljarder kronor per år. En kostnad som belastar produktpriset i butik genom en förpackningsavgift. Vi välkomnar förslaget att samla in förpackningsmaterial fastighetsnära, eftersom det underlättar att nå EU-målet om mer återvinning. Dagligvaruhandeln anser att FNI är bra för att öka insamlingsgraden, men det svenska kravet på 100 procent FNI blir mycket kostsamt i de mest glest befolkade områdena i relation till miljönyttan. Nu när kommunerna tagit över insamlingen i och med att den blir fastighetsnära beräknas kostnaden öka till mellan 4-6 miljarder kronor per år. En kostnad som helt och hållet måste tas av konsumenten genom ökade priser på produkterna då förpackningsavgifterna höjs kraftigt. Cirka 3 miljarder kronor av de ökade kostnaderna hamnar på dagligvaruhandel, vilket motsvarar nästan 1 procent av omsättningen. Dvs indirekt höjer det matpriserna med nästan 1 procent. Regeringens promemoria KN2024/02249 föreslår att kommuner ska få göra undantag från kravet på fastighetsnära insamling i de delar av en kommun som är glest befolkade eller där det finns isolerade fastigheter. Det är ett steg i rätt riktning för att minska kostnaderna för insamlingssystemet.

ÅTERANVÄNDBARA FÖRPACKNINGAR

Svenska krav på återanvändbara förpackningar för take-away högre än EU-kraven

Vid implementeringen av engångsplastdirektivet infördes ett krav på att alla aktörer som erbjuder snabbmat och dryck i engångsmatlåda eller engångsmugg ska erbjuda ett återanvändbart alternativ. Detta omfattar både dagligvaruhandeln och HORECA. Kravet finns för att uppfylla artikel 4 i om minskning av användningen av engångsplast, matlådor och muggar. Den nyligen beslutade EU-förordningen om förpackningar och förpackningsavfall (PPWR) ställer krav på HORECA-sektorn att erbjuda påfyllning och återanvändbara alternativ. Naturvårdsverket har konstaterat att det befintliga kravet på dagligvaruhandeln att erbjuda återanvändbara alternativ, d.v.s. inte bara HORECA, behöver ses över då Sverige har gått längre än PPWR. De konstaterar att detta vore en lättnad för dagligvaruhandeln.

4. Sänk kostnaderna för tillsyn och gör den mer jämlik

En dagligvarubutik hanterar en stor mängd varor av olika kategorier och det innebär många specifika regler att följa. Dessutom är det många olika kontrollsystem och många kontrollmyndigheter att förhålla sig till, ofta med olika lokala variationer och tolkningar. Sammantaget blir det här stora kostnader och dessutom varierar kostnaderna kraftigt mellan olika kommuner i landet. De senaste åren har många butiker upplevt kraftigt ökade kostnader för den kommunala livsmedelskontrollen.

Exempel på områden i butik med offentlig kontroll

- Livsmedelskontroll
- Riktade livsmedelskontroller av valfritt område i butiken
- Kontaktmaterial i kontakt med livsmedel
- Tobak
- Tobaksfria nikotinprodukter
- E-cigarettor och påfyllnadsbehållare
- Folköl
- Receptfria läkemedel
- Miljöfarlig verksamhet
- Animaliska biprodukter
- Prisinformationslagen
- Yrkestrafiktillstånd
- Brandfarliga och explosiva varor
- Brandskydd
- Pantsystem
- Avfall
- Miljötaxor
- Ventilation och likande relaterat till fastigheten
- Separering av organiskt avfall
- Återanvändbara take away förpackningar
- EU-ekologisk certifiering

Det finns två aktuella positiva initiativ på området; Utredningen en trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas (SOU 2024:23) samt utredningen om organisation och finansiering av livsmedelskontrollen (Li 2023:09).

Samtidigt finns initiativ i motsatt riktning. Exempelvis Treklöverutredningen (SOU 2023:101) har föreslagit att dagens anmälningsplikt för försäljning av receptfria läkemedel ska ersättas av en tillståndsplikt. Det skulle medföra ökade kostnader och administration för dagligvaruhandeln.

Vi föreslår:

- Genomför förslagen om med central styrning av tobakskontrollen i utredningen om tobak mm. (SOU 2023:24) och ge möjlighet att söka tobakstillstånd centralt för alla butiker i landet.
- Genomför kommande förslag i utredningen om livsmedelskontroll (Li 2023:09) som innebär en mer enhetlig kontroll och lägre kostnader för företagen. Motverka nya regleringar som driver kostnader för branschen utan större nytta, såsom tillståndsplikt för försäljning av receptfria läkemedel som föreslagits av Treklöverutredningen (SOU 2023:101).

Slutsats

Priset på mat engagerar. Konsumenterna vill ha bra och billig mat. Dagligvaruhandeln, livsmedelsindustrin och bonden måste alla kunna täcka sina kostnader och ha en långsiktig lönsamhet. Vi tror på att marknaden bäst reglerar priset, vi vill inte ha politiska interventioner för att påverka företagens prissättning. EU-domstolen slog dessutom nyligen fast att Ungerns försök att reglera handelns livsmedelspriser och kvantiteter var oförenligt med EU-rätten, då det underminerade fri konkurrens och marknadens prissättning.²

Politiken har dock en viktig uppgift att sänka kostnaderna för regleringar, administration och kontroller. Utöver våra fyra konkreta förslag skulle politiken också kunna utvärdera vilka andra styrmedel som kan användas för att möjliggöra en ökad lönsamhet i livsmedelskedjan och hjälpa till att genomföra den gröna omställningen. Ett sådant styrmedel är momsen på livsmedel, där det finns möjlighet att antingen sänka den generellt eller för specifika varukategorier. Statens momsintäkter för livsmedel uppgår till nästan 12 miljarder kronor mer per år 2023 jämfört med 2020.³ Vi hoppas att våra förslag kan genomföras för att möjliggöra lägre matpriser i butik samt att det även stimulerar en bredare diskussion om politikens roll i att stärka livsmedelskedjans konkurrenskraft.

2: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2024-09/cp240141en.pdf>

3: <https://www.svenskdagligvaruhandel.se/wp-content/uploads/Varfor-livsmedelspriser-har-stigit-och-hur-de-kan-sankas-1.pdf>